

Aljaž Krajnc

Mesto al-Malika al-Kāmila v zgodovini islama

The Role of Al-Malik Al-Kāmil in Islamic History

Povzetek: Glavni namen prispevka je umestiti al-Malika al-Kāmila v zgodovinski kontekst islama. Prispevek je razdeljen na pet delov, razdelitev pa je utemeljena na obdobjih zgodovine islama. Prvi del je posvečen obravnavi vprašanja Mohamedovega nasledstva ter koncepta kalifa, ki je odgovoril na to vprašanje. V drugem delu prispevka je obravnavan koncept 'ulam, tj. skupnosti religijskih učenjakov, znotraj Umajjadskega in Abasidskega kalifata ter vprašanje razmerja med 'ulamom ter kalifi. Tretji del je posvečen pojavu subdinastij, ki so Abasidskemu kalifatu predstavljale tekmece. Posebna pozornost je namenjena razvoju v pojmovanju vloge kalifa ter pojavu alternativnih, dotlej nepoznatih oblik vladanja. V četrtem delu je ajubidska dinastija na kratko predstavljena ter umeščena v kontekst sprememb, obravnavanih v tretjem delu. Ta del je posvečen tudi pojmu sultanata, tj. kako je do njega prišlo ter katere so bile njegove glavne značilnosti. V petem delu je podana kratka predstavitev al-Kāmila s posebnim ozirom na njegovo vlogo znotraj takrat obstoječih političnih struktur ter dele njegovega življenja, ki so bili še posebej povezani z dogodki iz njemu predhodne islamske zgodovine. Prispevek nas na koncu pripelje do mesteca Damietta, kjer je leta 1219 po Kr. pred frankovskimi vojaki stal devetinštiridesetletni al-Malik al-Kāmil, ki je le leto poprej prejel naziv sultan.

Ključne besede: al-Malik al-Kāmil; Ajubidi; sultanat; kalifat; 'ulamā'; islamska zgodovina

Abstract: *The main purpose of this article is to place al-Malik al-Kāmil in the context of Islamic history. The article is divided into five parts, based on periods of Islamic history. The first part deals with the problem of Mohamad's succession and the concept of the caliphate that solved that problem. The second part presents the role of the 'ulamā' (i.e. the community of religious scholars) in the Umayyad and the Abbasid Caliphate and the relationship between the 'ulamā' and the caliphs. The third part is dedicated to the emergence of new sub-dynasties that rivalled the Abbasid caliphate. Special attention is paid to the development of the Caliph's role and the emergence of alternative and previously unknown forms of government. In the fourth part the story of the Ayyubid dynasty is shortly presented and placed in the context of the political changes addressed in the third part. This part also addresses the concept of the sultanate, i.e. its origin and its basic characteristics. The fifth part briefly presents al-Malik al-Kāmil, focusing especially on his role in the political structure of that time and parts of his life that are strongly linked to previous events of Islamic history. At the end, the survey leads us to a small city called Damietta where in 1219 A.D., a 49-year-old al-Malik al-Kāmil who had become a sultan just a year before, stood in front of the Franks.*

Key Words: *al-Malik al-Kāmil; the Ayyubids; Sultanate; Caliphate; 'Ulamā'; Islamic History*

Uvod

Namen tega prispevka je postaviti ajubidskega sultana al-Malika al-Kāmila¹ v zgodovinsko-religiozni kontekst. Da bi to dosegli, se moramo vprašati o pomenu in funkciji naziva sultan. Kot odgovor na to vprašanje bomo podali kratek oris razumevanja in delitve oblasti, kakor se je ta razvijala skozi zgodovino islama vse do al-Kāmila. V našem orisu se bodo za najpomembnejše ustanove izkazali kalifat oz. kalif, 'ulāma' ter sultanat oz. sultan. Za usvojitev teh treh pojmov pa je ključnega pomena razumevanje njihovih medsebojnih razlik ter zgodovinskih okoliščin, ki so privedle do njihove uveljavitve.

1 Vprašanje Mohamedovega nasledstva

Ko Mohamed, »pečat prerokov« (*ḥātīm al-nabiyyin*), to je zadnji v vrsti prerokov in poslancev, leta 632/11² premine, se pojavi vprašanje nasledstva. Po muslimanskem prepričanju se človeštvo prvič v zgodovini znajde brez obljube nadaljnjega razodetja, saj je vse razodetje že prišlo. Takoj po smrti svojega vodje se novonastala skupnost (*umma*) znajde pred odločitvijo o bodočem legitimnem nasledniku, zmožnem vodenja skupnosti, oziroma o načinu ureditve t. i. »vrhovnega vodenja« (*al-imāma al-'uzmā*) – imamata. (Yücesoy 2013, 247) Koran, razodetje, ki ga je prejel Mohamed, neposredno ne predpiše nobene oblike vladanja, ki bi mu bila skupnost primorana slediti po smrti zadnjega izmed prerokov. Odločitev je bila še težja zaradi dejstva, da Mohameda ni preživel noben moški potomec (Arjomand 2010, 225). Pojavita se dva odgovora, katerih razlike v grobem že začrtajo delitev na sunite in šiite, ki se v nadaljnjih stoletjih dokončno oblikuje in izkristalizira. Sunitski odgovor je razvoj posebne družbene tvorbe, imenovane kalifat (*ḥilāfa*), katere glavni namen je varovanje muslimanske skupnosti, medtem ko šiiti odgovorijo z vizijo Imamata,³ kjer je vsakokratni imam poleg političnih zadev zadolžen tudi za odrešenje vernikov.

1 Pri transliteraciji sledimo sistemu založbe Brill.

2 Letnici »po Kristusu« za poševnico dodajamo njej ustrezno letnico »po hedžri«.

3 Tukaj uvajamo razliko med »imamatom« ter »Imamatom«. Medtem ko prvi izraz pomeni zgolj »vodenje« ter zatorej ne predpisuje nobene specifične oblike vodenja, drugi izraz označuje šiitom skupno

Kalifat nastopi takoj po Prerokovi smrti junija 632/11. Skupina muslimanov iz Medine, znanih pod imenom »pomočniki« (*ansār*), saj so pomagali Mohamedu, ko se je zatekel v Medino, se je hitro sestala ter skušala določiti novega vodjo. Muslimani, ki so se v Medino zatekli iz Meke, potem ko so bili primorani v beg, tj. hedžro, so se hitro odzvali ter kot Mohamedovega naslednika – kalifa – izbrali Abū Bakra. V Medinski mošeji so mu nato podali prisego zvestobe vsi prisotni muslimani, vključno z medinskimi. (Kennedy 2008, 52) Beseda *ḥalīfa* se, upoštevajoč tudi množinske oblike, v Koranu pojavi devetkrat. Pomeni »naslednika«, »tistega, ki pride za«, »dediča«, »namestnika«. Iz te besede je izpeljana beseda za kalifat (*ḥilāfa*). Po tradicionalni islamski pripovedi se je ta naziv uporabil že v času življenja Abū Bakra. Abū Bakr je bil tesen družabnik preroka Mohameda – med drugim ga je spremljal na begu iz Meke v Medino – ter eden izmed prvih muslimanov. Kasnejše izročilo ga ima celo za drugega možkega muslimana (Watt 1986, 109). Čas njegovega vladanja je bil močno zaznamovan s tako imenovanimi *riḍḍa* vojnami, ki so nastopile kot odgovor na trditve nekaterih arabskih plemen, da so obljubila zvestobo le Mohamedu, ne pa tudi Abū Bakru kot njegovemu nasledniku (Kennedy 2008, 54).

Abū Bakr umre leta 634/13, še pred smrtjo pa določi 'Umarja za svojega naslednika. 'Umar b. al-Ḥaṭṭāb, strateški in politični genij, je zagotovo ena izmed najpomembnejših oseb v zgodovini islama. Mnogi ga imajo celo za islamskega svetega Pavla. V islam se je 'Umar spreobrnil, ko je Fāṭimo ter Sa'īda b. Zayda slišal recitirati verze Korana. Vse od takrat je bil 'Umar goreč musliman. Igral je vidno vlogo pri določitvi Abū Bakra za voditelja skupnosti ter mu v času njegovega vladanja tudi vseskozi stal ob strani kot tesen sodelavec. 'Umar je bil na čelu skupnosti od Abū Bakrove smrti pa vse do leta 644/23, ko ga je umoril neki perzijski suženj. V tem času so muslimanska osvajanja prodrli vse do Sirije, Egipta, Iraka, pa tudi globoko v perzijsko ozemlje.

Temu sledijo tudi potrebni administrativni ukrepi. Še pred svojo smrtjo 'Umar ustanovi poseben svet (*šūra*), ki naj bi izbral njegovega naslednika. (Della Vale in Bonner 2000, 818-820)

---

vizijo specifične oblike tega vodenja. Sunitska vizija kalifata je drugi tak odgovor na vprašanje, kako naj bil urejen »imamat«.

Ta postane 'Uṭmān b. 'Affān, član klana Umayya, ki vlada vse do leta 656/35. Tudi on se je spreobrnil v islam še pred begom v Medino. V času njegovega vladanja se pojavijo vidna razhajanja znotraj skupnosti, ki jih lahko razumemo kot rezultat njegovega vztrajanja pri centralizaciji oblasti, kar je v praksi pomenilo, da je lahko on kot vladar »imenoval in odstavil upravnike osvojenih provinc, pobral vsak presežek prihodka s teh območij ter ga prenesel v prestolnico Medino« (Kennedy 2008, 54). To je povzročilo odpor v mestih, kot so Kufa in Basra v Iraku ter Fustat v Egiptu (današnji Kairo). Posledično je bil 'Uṭmān leta 656/35 umorjen na svojem domu v Medini, medtem ko je bral Koran. (54–55)

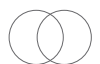
Za njegovega naslednika je bil izbran 'Alī b. Abī Ṭālib, ki ga šiiti štejejo za prvega Imama. 'Alī je bil eden prvih spreobrnjenec v islam ter po mnenju šiitov dvakrat krivično spregledan pri imenovanju novega vodje skupnosti. Že takoj po njegovem imenovanju mu očitajo preblago reakcijo na umor njegovega predhodnika 'Uṭmāna. Ostrejši odziv sta še posebej zahtevala 'Uṭmanova sorodnika iz klana Umayya, Yazīd in Mu'āwiya, ki sta bila upravnika sirskih provinc. Sčasoma sta se izkristalizirala dva pola – podporniki 'Alija ter podporniki Mu'āwiye oz. Umajadov. (Kennedy 2008, 55–56) 'Alī je bil ubit leta 661/40, ko ga je z zastrupljenim mečem smrtno ranil pripadnik ḥaraḡitov, posebne muslimanske ločine, ki je nastala kot odgovor na 'Alijevo preblago politiko z Umajadi (Vaglieri 1986, 385). Z 'Alijevo vladavino se konča obdobje t. i. pravovernih kalifov (*al-ḥulafā al-rāšidūn*), ki ga suniti večinoma razlikujejo od vseh poznejših upravnih sistemov, imenovanih *mulk* (Madelung 1986, 1164).

Po 'Alijevi smrti se dovolj vplivni Mu'āwiya uveljavi kot nov kalif, s čimer se začne obdobje Umajadskega kalifata (661–750/40–132) z Damaskom kot prestolnico. V tem obdobju se kalifat teritorialno razširi skoraj do svojega največjega obsega. Vrsta premetenih kalifov bdi nad to razširitvijo ter jo z administrativno genialnostjo uspe povezati v enoten imperij. Vseeno pa narašča napetost med pravično skupnostjo ter posvetnim pojmom enotnosti, ki kot tak prinaša kompromise. Vsemu temu se pridružijo že od vsega začetka Umajadom nenaklonjeni privrženci 'Alija. O nadaljnji usodi Umajadov odloči njihova nezmožnost, da bi socialno in ekonomsko integrirali vse večje število nearabskih muslimanov, živečih v islamskem imperiju. (Endress 2002, 114)

Nestabilnost izkoristi dinastija iz plemena al-‘Abbās, ki ustanovi Abasidski kalifat (749–1258/131–655). Njihov program je bil vzpostaviti »islamsko oblast ter pravičnost za vse muslimane« (Endress 2002, 115). Čeprav je na koncu spodletel, se je pod Abasidskim kalifatom razvilo tisto, čemur danes pravimo klasična islamska kultura in kar temelji na sodelovanju vseh muslimanov. Abasidi že takoj na začetku svojega vladanja (763/145) ustanovijo novo prestolnico kalifata – Bagdad. V prvem stoletju njihove vladavine jim uspe umiriti razne politično-religiozne sekte ter okrepiti mejna območja kalifata. Arabski jezik postane uradni administrativni jezik na celotnem ozemlju. Abasidi mnogo dosledneje uporabljajo pravilo »odrejanja, kar je prav, in prepovedovanja, kar je narobe« (*al-‘amr bi-l-ma ‘rūf wa-l-nahy ‘an al-munkar*) ter ne posegajo toliko po kompromisnem vzdrževanju enotnosti, kot so to počeli Umajjadi. Sčasoma (deveto in deseto/tretje in četrto stol.) se notranja trenja povečajo, kar je v praksi pomenilo, da so administrativne in vojaške zadeve vse bolj prehajale v roke lokalnih upravnikov. To je imelo za posledico postopen upad pomembnosti abasidskih kalifov, ki se je le še stopnjeval s pojavom novih, večinoma nearabskih subdinastij. Abasidskega kalifata je uradno konec leta 1258/655, čeprav se pod protektoratom Mamlukov v posebni obliki ohrani vse do leta 1517/923, ko njegovo dediščino prevzamejo Otomani. (115–119; 122)

Kot smo omenili, je bil po tradicionalni islamski pripovedi že Abū Bakr naslavljan z nazivom kalif, pri čemer se poudari, da je s tem mišljen naslednik preroka Boga (*ḥalīfat rasūl Allāh*), in ne naslednik/namestnik Boga samega (*ḥalīfat Allāh*). ‘Umar, drugi kalif, je temu nazivu dodal naziv »poveljnik verujočih« (*amīr al-mu ‘minīn*). Po tradicionalni sunitski razlagi naj bi se z nastopom ‘Utmāna naziv kalifa rahlo spremenil; kalifi so bili od zdaj naprej razumljeni kot nasledniki Boga samega, in ne »le« preroka Mohameda (Crone in Hinds 2003, 19). Kalif naj bi imel odtlej tudi versko avtoriteto in bi naj bil pooblaščen za vodenje molitev ter posege v islamski religijski zakon in prakso (Kennedy 2008, 53). Sčasoma pa se je znotraj islama izkristalizirala skupina religijskih učenjakov (*‘ulamā’*), ki je nasprotovala tej – po njihovem prepričanju – poznejši uzurpaciji verske oblasti s strani kalifov (predvsem umajadskih).

2 'Ulamā'

'Ulamā' je množinska oblika besede 'ālim, ki pomeni »vedoč«, »ta, ki ve«, »ta, ki ima znanje«, »znanstvenik« ali »strokovnjak«. Kot tak je ta termin močno povezan z besedo 'ilm, ki pomeni »znanost, znanje, ali vedo«, ter postane ena izmed ključnih besed za razumevanje srednjeveškega islama, kakor je to pokazal Franz Rosenthal (2007). Čeprav se izraz 'ulamā' lahko uporablja za strokovnjake z vseh področij, se v ožji rabi nanaša na preučevalce religijskih znanosti. V prvem stoletju islamske civilizacije se je 'ulamā' v neki obliki sicer že formirala, kljub temu pa bila le maloštevilna skupina, ki se je osredotočala predvsem na *fiqh* (islamsko religijsko pravo) in je bila omejena bolj ali manj na Medino. Čeprav niso bili brez vsakega vpliva na potek dogodkov, še niso bili oblikovani kot zakonodajno telo. (Gilliot 2000, 802)

Poleg ukvarjanja s pravom je postala glavna značilnost predstavnikov 'ulame zbiranje poročil o dejanjih ali izrekih preroka Mohameda, hadisov, ki se je postopoma razvilo v pravo znanost ('ilm al-ḥadīṭ) s sebi lastnim kritičnim aparatom. Taka poročila so utrdila pomembnost *sune* preroka Mohameda, ki ob Koranu predstavlja ključni vir islamskega prava. Če je *suna* še v času umajadskih kalifov pomenila precedens, ki je lahko bil katerakoli uveljavljena navada muslimanske skupnosti, se je zdaj vse bolj in bolj nanašala na precedens, ki ga je postavil prerok Mohamed⁴ (Ghazzal 2008, 73). Hkrati je 'ulamo to povežalo s prvimi sledilci preroka Mohameda, saj je eden izmed glavnih pogojev zanesljivega hadisa ravno neprekinjena veriga (*isnād*), ki sega vse do očividca (Gilliot 2000, 802).

V prvem stoletju Abasidskega kalifata se vloga 'ulame začne vse bolj večati. Na to kaže dejstvo, da se prve biografije preroka Mohameda pojavijo prav v tem obdobju, vse skupaj pa sovpadе tudi s smrtjo eponimov vseh štirih sunitskih pravnih šol. Ker je posedovala znanje o *sunī* preroka Mohameda, je 'ulamā' sčasoma postala glavni vir verske oblasti in je kot taka dajala politično legitimnost Abasidskim kalifom, kasneje pa tudi vodjem drugih političnih tvorb. 'Ulamā' je imela odtlej monopol nad versko-pravnimi zadevami. Ta ločitev med politično in versko-pravno oblastjo pa je po drugi

4 Za podrobnejši pregled zgodovine razvoja pojma *suna* gl. Juynboll (1997).

strani povzročila, da tudi 'ulamā' ni posebej posegala v politiko s kakšno dodelano teorijo države ali civilne družbe. (Ghazzal 2009, 72–74)

Da je bila kalifom odvzeta vsakršna pravica posega v religijsko sfero, je postalo jasno z epizodo t. i. preverjanja, preizkusa ali »inkvizicije« (*miḥna*), ko je Abasidski kalif al-Ma'mūn leta 833/218 kot obvezno za vse uradnike kalifata razglasil mu'tazilitsko prepričanje o ustvarjenosti Korana. Temu je 'ulamā' večinsko nasprotovala in se tudi uprla. Znan je primer Aḥmada b. Ḥanbala, ki je bil dolgo zaprt zaradi svojega vztrajanja pri bolj tradicionalno podprti tezi o neustvarjenosti Korana. Inkvizicijo sta nadaljevala tudi naslednja abasidska kalifa, dokler je ni kalif al-Mutawakkil leta 848/233 dokončno ukinil. (Enderess 2002, 47–48) Martin Hinds poda svoje končne ugotovitve o inkviziciji takole: »Glavne posledice neuspeha *miḥne* so dovolj jasne: jasen konec naredi predstavi o kakršnikoli funkciji kalifa v definiciji islama ter obenem omogoči neoviran razvoj tega, kar bo sčasoma postalo poznano kot sunizem.« (1993, 6) Vse skupaj lepo izrazi hadis, ki ga najdemo v al-Tirmidījevi zbirki *al-Ġāmi'*: »Resnično, 'ulamā' so dediči prerokov. Preroki niso zapustili ne denarja ne drahme. Zapustili so le znanje ('ilm). Kdor ga je vzel, si je izbral najboljši delež.«⁵

3 Pojav subdinastij in njihova integracija

Da se bo pojmovanje položaja in vloge kalifa prej ali slej rahlo spremenilo, je bilo slutiti že ob začetku postopnega razpadanja kalifata kmalu po nastopu Abasidov. Leta 755/138 so Umajadi v Španiji ustanovili Cordobski emirat. Vseskozi so se pojavljale tudi razne šiitske in druge politične tvorbe. Posebnega pomena so bile iranske dinastije, ki so s seboj nosile bogato dediščino perzijskega državnštva, ter turška plemena, ki so prodirala z vzhoda. (Enderess 2002, 116–117) Potek dogodkov v drugi polovici devetega/tretjega ter v desetem/četrtem stoletju je pomemben za razumevanje teorije dveh oblasti ('ulamā' in kalifat), ki sta legitimirali na novo nastale monarhije (kasneje imenovane »sultanati«) t. i. subdinastij ter se kasneje druga drugi glede na zadolžitve in naloge močno približali. Prav tako so ti

5 2007, *Abwāb al-'ilm, bāb mā ḡā' fī faḍl al-fiqh 'alā al-'ibāda* [Poglavja o znanju; poglavje o tem, kar je bilo posredovano o superiornosti prava nad čaščenjem], zvezek V, str. 78, št. 2682.

dogodki pomembni za razumevanje poznejše teorije, ki ji je uspelo združiti obstoj monarhije z obstojem kalifata. (Arjomand 2011, 233)

Za začetek tega obdobja lahko štejemo smrt kalifa al-Mutawakkila leta 861/247, ki so ga ubili turški vojni sužnji. Ta dogodek označuje konec absolutizma bagdadskih kalifov (Arjomand 2001, 233). Po malodane stoletju nemirov in uporov se politična moč abasidskih kalifov toliko zmanjša, da leta 945 iranska šiitska dinastija Bujidov osvoji Irak skupaj s prestolnico Bagdadom. Kalifa vzamejo pod svoje okrilje ter skupaj z njim uspešno vladajo Iraku vse do leta 1055/447. Ravno Bujidi naj bi bili prvi, ki so, čeprav le neuradno, začeli uporabljati izraz sultan kot naziv za vladarje (Arjomand 2011, 233). Medtem se v drugi polovici desetega/prvi polovici petega stoletja v Egiptu pojavi fatimidski antikalifat, ki je bil utemeljen na eni izmed vej šiizma – ismāʿilizmu (Endress 2002, 118–119).

Naslednja dinastija, ki se pojavi na močno razvejenem in razdeljenem islamskem ozemlju, so turški Seldžuki. Ti začnejo z vzhoda prodirati že proti koncu desetega stoletja. Leta 1055/447 osvojijo Bagdad ter absaidskega kalifa osvobodijo bujidskega ujetništva. Od Bujidov prevzamejo model skupnega vladanja s kalifom, pri čemer zase kot uradni naziv uporabljajo naziv sultan. Ker so bili Seldžuki muslimani sunitske veje in je pod njimi *suna* postala vodilni princip, se obdobje njihove vladavine pogosto označuje kot »sunitski preporod« (*sunni revival*). Kljub temu se že v dvanajstem stoletju začne decentralizacija Seldžuškega sultanata. Nove lokalne dinastije postajajo bolj in bolj pomembne. Dokončno je Seldžuškega sultanata konec leta 1258/656, ko Bagdad zavzamejo Mongoli. (Endress 2002, 119–122)

Beseda *sultān* se v Koranu pojavi 37-krat. Dobesedno pomeni »oblast« ali »avtoriteta«. Prvi so izraz uradno uporabili Seldžuki, ki so s tem tudi načrtali pot njegovi nadaljnji rabi, in še pomembnejše, nadaljnji razdelitvi oblasti, katere odraz je ta vladarski naziv. Seldžuki uporabijo ta izraz, da upravičijo svojo univerzalno politično oblast, ki ji nasproti postavijo prav tako univerzalno, pa vendar le simbolno versko oblast kalifov. »Seldžuški sultani so povsem odkrito merili na univerzalno, neodvisno ter dvojno oblast kalifov in sultanov, znotraj katere so bili kalifi prikrajšani za vsakršno posvetno oblast in kjer so dejansko vladali sultani.« (Tor 2013, 533) V praksi je to pomenilo, da sta se verska in politična oblast razlikovali, čeprav ne povsem ločili. Prav tako se je ustanova kalifata močno približala ʿulami. Poslej sta

bila kalifat oz. 'ulamā' potrebna za versko legitimacijo vladajočih dinastij, kar je povzročilo, da so pravniki 'ulame razvili teorije te legitimacije (predvsem al-Māwardī in al-Ġazālī) (Arjomand 2011, 241). Ravno v tem obdobju se je dokončno razvil klasični sunizem, ki – kot pove že beseda sama – pomeni ravno zvesto sledenje *sunī* preroka Mohameda, kakor je to posredovala 'ulamā'. To je tudi razlog, da lahko Rosenthal kot glavno značilnost srednjeveškega islama izpostavi znanje ('*ilm*), saj ima to kot enega izmed svojih glavnih predmetov prav *sunno* preroka Mohameda.

4 Ajubidska dinastija

Ena izmed dinastij, ki je izkoristila vse bolj očitno razpadanje seldžuškega imperija, so bili Ajubidi. Za začetnika te dinastije štejemo Saladina (*Ṣalāḥ al-dīn*). Ta je svojo politično kariero začel kot vizir prej omenjenih Fāṭimidov, ki so za svojo prestolnico imeli Kairo. Ravno šiitski Fāṭimidi so ustanovili verjetno najbolj znano islamsko univerzo – al-Azhar. Saladin se je izkazal kot izredno premeten politik in si je Egipt *de facto* podredil že pred uradnim koncem fāṭimidske oblasti leta 1171/567. (Lev 2011, 210)

Ker je bil Saladin sunitski musliman, je bila med pomembnejšimi cilji v zgodnjem obdobju njegovega vladanja ponovna vzpostavitev sunitskega islama. To je Saladin dosegel predvsem z ustanavljanjem šol religijskega prava (*madrasa*), ki simbolizirajo sunitski islam. Naslednja pomembna značilnost Saladina ter drugih ajubidskih vladarjev je bila notranja razdelitev oblasti med sultanom in njegovim sodelavci, čeprav je sultan še vedno ohranjal vrhovno politično oblast. Po zgledu drugih dinastij so se tudi Ajubidi za legitimacijo politične oblasti zatekli k abasidskim kalifom. (Lev 2011, 210–211)

Leta 1182/578 se Saladin iz Egipta odpravi v Sirijo, kjer ga vojna s Franki tudi zadrži. Egipt preide v roke njegovega starejšega brata al-Malika⁶ al-'Ādila. Ta mora za oblast nad Egiptom dolgo tekMOVATI z drugimi pretendenti, zlasti po Saladinovi smrti leta 1193/589. Leta 1199/595 se al-'Ādil dokončno

6 Beseda *malik* pomeni »kralj« in je precej razširjen naziv za vladarje (ne nujno sultane) v islamskem svetu od desetega/četrttega stoletja dalje.

uveljavi kot sultan Egipta in Sirije. Po njegovi smrti ga leta 1218/615 nasledi njegov sin al-Malik al-Kāmil, ki se precejšen del svoje vladavine upira problemom v Siriji. Tudi al-Kāmila nasledi njegov sin, al-Malik al-Šālih Naḡm al-Dīn Ayyūb, ki vlada do svoje smrti. Ta nastopi ravno sredi križarske ofenzive francoskega kralja Ludvika IX. Nasledi ga njegov sin Tūrānšāh, ki sicer premaga Ludvika, toda kmalu potem ga umorijo njegovi vojaški sužnji (Mamluki). Z njim ajubidska dinastija preide k svojemu koncu, oblast pa prevzamejo Mamluki. (Lev 2011, 212–213)

Ena izmed glavnih značilnosti dobe Ajubidov je njihova stalna vključenost v križarske vojne. Dinastija za svoj vzpon veliko dolguje Saladinovi izredno uspešni vojni strategiji proti križarjem, ki je sčasoma zamenjala porazno faṭimidsko taktiko. Leta 1187/583 uspe Saladinu ponovno osvojiti Jeruzalem, ki so ga predtem izgubili Faṭimidi. Kljub temu Rihard Levjesrčni leta 1192/588 za kristjane izbori svobodo romanja v Jeruzalem. Saladin je hitro ugotovil, da bo za branjenje pred križarji ključnega pomena močna obramba na obalnih delih imperija, saj so Franki začeli prihajati v Egipt po morju. Del te vojaške strategije je bila močna okrepitev vojaških utrd na egiptovski obali, predvsem Aleksandrije, Tinnīsa ter Damiette. (Lev 2011, 219–220) Zlasti zadnja je bila pogosto tarča frankovskih napadov, saj so Franki vedeli, da je za osvojitev Jeruzalema ključnega pomena osvojitev Egipta kot centra ajubidske vojaške moči (Eddé 2011, 187).

5 Al-Malik al-Kāmil

Al-Malik al-Kāmil, s polnim imenom »al-Malik al-Kāmil Nāšir al-Dīn Abu al-Ma‘ālī Muḥammad«, se je kot prvorojenec svojega očeta al-‘Ādila najverjetneje rodil med letoma 1177/573 in 1180/576. Že kot dvajsetletnika ga oče vključi v boj za Saladinovo nasledstvo. Po dolgih političnih bojih v Siriji jima to tudi uspe pridobiti, tako da al-‘Ādil leta 1200 postane sultan Sirije in Egipta. Al-Kāmil opravlja funkcijo očetovega namestnika v Egiptu vse do smrti slednjega leta 1218/615. (Gottschalk 1990, 520)

Leta 1218/615, malo pred al-‘Ādilovo smrtjo, so se Franki v okviru petega križarskega pohoda izkrcali na egiptovski obali ter napadli Damietto. Ko kmalu zatem umre Al-‘Ādil, se novoimenovani sultan al-Kāmil pred Franki znajde sam. Leta 1219/616 Damietta pade, al-Kāmil pa se umakne

v mestno utrdbo nekoliko južneje. Leta 1221/618 al-Kāmil z vojaško pomočjo svojih bratov Franke prisili v umik iz Egipta. Temu sledijo dolga leta boja za teritorialno oblast v Ajubidskem sultanatu, ki pa si jo al-Kāmil s politično in vojaško spretnostjo počasi uspe prisvojiti. Tako mu leta 1228/627 uspe priključiti območja Jeruzalema, Hebrona in Nablusa pod svojo oblast. (Gottschalk 1990, 520)

Situacijo dodatno začini križarski pohod Friderika II., ki se leta 1227/624 izkrcja pri Akri. Al-Kāmil si ne želi odprtega vojaškega spopada, poleg tega si ga zaradi težav znotraj samega sultanata niti ne more privoščiti. Leta 1229/627 se s Friderikom II. pogodi za mirno rešitev. Razen tempeljske gore je celoten Jeruzalem predal Frideriku. Po drugi strani je s tem slednjemu onemogočil kakršnokoli vojaško napredovanje, saj je predanim območjem manjkalo močnega vojaškega zaledja. Tako so že leto po al-Kāmilovi smrti (1238/635) Ajubidi ponovno zavzeli Jeruzalem. (Lev 2011, 220–221)

Od mirovne pogodbe s Friderikom II. pa vse do svoje smrti je al-Kāmil bil trd politično-vojaški boj s svojima bratoma, kar je bilo v Ajubidskem sultanatu zaradi njegove dinastične narave nekaj povsem vsakdanjega. Kot trdna baza njegovega delovanja mu je vseskozi služil Egipt, ki pa ga je bil zaradi nenehno prihajajočih nevarnosti velikokrat primoran zapustiti ter intervenirati v sirske delu sultanata. Problemi, s katerimi se je soočal, so prihajali tako iz samega sultanata kot tudi od zunaj. Po eni strani sta ga nenehno spremljala rivalstvo ter boj z bratoma, po drugi pa se je bil primoran spopadati z na novo prihajajočimi ljudstvi. Tako se leta 1232/629 odpravi v boj proti Mongolom, ki so začeli prodirati proti zahodu. Istega leta se v spopad zaplete tudi s Seldžuki. Leta 1237/635 umre njegov brat al-Ašraf, ki mu je bil vseskozi glavni tekmec v boju za nadvlado v sultanatu. To mu dokončno omogoči, da celoten sultanat preide pod njegovo oblast. Leta 1238/635 po nenadni bolezni umre. (Gottschald 1990, 520–521)

Sklep

V prispevku smo na kratko predstavili pomen in razvoj treh ključnih pojmov: kalifat oz. kalif, 'ulāma' ter sultanat oz. sultan. Al-Malik al-Kāmil leta 1218/615 postane ajubidski sultan ter s tem prevzame vodilno politično funkcijo ajubidske dinastije. Za legitimno vladanje potrebuje formalno

soglasje abasidskih kalifov, ki so odgovorni za versko legitimacijo novoustanovljenih državnih tvorb. Zaradi te vloge se kalifat v svojih nalogah močno približa 'ulami, tj. skupnosti religijskih učenjakov. Obenem se s tem koncept *sune*, katere »varuhi« so člani 'ulame, tako utrdi, da postane glavni povezovalni člen teritorialno in politično močno raznovrstnega islamskega sveta. To je tudi zgodovinsko-religiozni kontekst, v katerem se pravkar imenovani sultan al-Malik al-Kāmil leta 1219/616 pri Damietti sreča s sv. Frančiškom.

Reference

- Crone, Patricia, in Martin Hinds.** 2003. *God's Caliph; Religious authority in the first centuries of Islam*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Della Vida, G. Levi in M. Bonner.** 2000. 'UMAR (I) B. AL-ḤAṬṬĀB. V: *Encyclopaedia of Islam 2* (X). Leiden: Brill, 818–821.
- Eddé, Anne-Marie.** 2011. Bilād al-Shām, from the Fāṭimid conquest to the fall of the Ayyūbids (359 658/970 1260). V: Maribel Fierro, ur. *The New Cambridge History of Islam; Vol. II. The Western Worlds: Eleventh to Eighteenth Century*. Cambridge: Cambridge University Press, 161–200.
- Endress, Gerhard.** 2002. *Islām; a historical introduction*. 2. izdaja. New York: Columbia University Press.
- Ghazzal, Zouhair.** 2008. The 'Ulamā': Status and Function. V: Youssef M. Choueiri, ur. *A Companion to the History of the Middle East*. Oxford: Wiley-Blackwell, 71–86.
- Gilliot, Cl.** 2000. 'Ulamā' (A). V: *Encyclopaedia of Islam 2* (X). Leiden: Brill, 801–805.
- Gottschalk, H. L.** 1990. AL-KĀMIL (AL-MALIK). V: *Encyclopaedia of Islam 2* (IV). Leiden: Brill, 520–521.
- Hinds, Martin.** 1993. MIḤNA. V: *Encyclopaedia of Islam 2* (VII). Leiden: Brill, 2–6.
- Juynboll, G. H. A.** 1997. SUNNA. V: *Encyclopaedia of Islam 2* (IX). Leiden: Brill, 878–881.
- Kadi, Wadad in Aram A. Shahin.** 2013. Caliph, caliphate. V: Gerhard Bowering, ur. *The Princeton Encyclopaedia of Islamic Political Thought*. Princeton; Oxford: Princeton University Press, 81–85.
- Kenedy, Hugh.** 2008. The Caliphate. V: Youssef M. Choueiri, ur. *A Companion to the History of the Middle East*. Oxford: Wiley-Blackwell, 52–66.
- Lev, Yaacov.** 2011. The Fāṭimid caliphate (358 567/969 1171) and the Ayyūbids in Egypt (567 648/1171 1250). V: Maribel Fierro, ur. *The New Cambridge History of Islam; Vol. II. The Western Worlds: Eleventh to Eighteenth Century*. Cambridge: Cambridge University Press, 201–236. <https://doi.org/10.1017/chol9780521839570.009>.
- Madelung, Wilferd.** 1986. IMĀMA. V: *Encyclopaedia of Islam 2* (III). Leiden: Brill, 1163–1169.
- Rosenthal, Franz.** 2007. *Knowledge Triumphant; The Concept of Knowledge in Medieval Islam*. Leiden: Brill.
- al-Tirmiḍī.** 2007. *Ġāmi'*. An English-Arabic edition, 6 zvezkov. Riyadh: Dār al-Salām.
- Tor, D. G.** 2013. Sultan. V: Gerhard Bowering, ur. *The Princeton Encyclopaedia of Islamic Political Thought*. Princeton; Oxford: Princeton University Press, 532–534.
- Vaglieri, L. Veccia.** 1986. 'ALĪ B. ABĪ ṬĀLIB. V: *Encyclopaedia of Islam 2* (I). Leiden: Brill, 381–386.
- Watt, W. Montgomery.** 1986. ABŪ BAKR. V: *Encyclopaedia of Islam 2* (I). Leiden: Brill, 109–111.
- Yücesoy, Hayrettin.** 2013. Imamate. V: Gerhard Bowering, ur. *The Princeton Encyclopaedia of Islamic Political Thought*. Princeton; Oxford: Princeton University Press, 247–250.

